

KARABEKİR'İN KAVGASI

İlk Defa Yayınlanan Belgelerle

CEMİL KOÇAK

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
HÂTİRÂTINA EL KONULMASINDAN SONRA... KÂZİM KARABEKİR-İSMET İNÖNÜ MEKTUPLAŞMALARI (1933/1934)	17
KÂZİM KARABEKİR ALEYHİNE BASIN KAMPANYASI (1933)	65
SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER	463
EKLER	
MİLLÎ MÜCÂDELE, KÂZİM KARABEKİR VE GÜNLÜKLERİ... KÂZİM KARABEKİR'İ ANLAMAK	511
61 YIL SONRA GÜNİŞİĞİNDA... KÂZİM KARABEKİR'İN GÜNLÜKLERİ	541
KAYNAKÇA	549
İNDEKS	553

GİRİŞ

Bu kitapta esas olarak odaklandığım konu; Kâzım Karabekir'in 1933 yılında *Nutuk*'ta ortaya konulan Millî Mücadele'nin resmî târihine karşı verdiği 'kavga'dır. Özel olarak bu yılı esas aldım; çünkü, (a) Kâzım Karabekir aleyhine basın kampanyası bu yıla âiddir; ve (b) Karabekir'in basıma hazırlanan hâtîrâtına bu yıl el konulmuş ve hâtîrâtın yayınına mâni olunmuştur. Bütün bunları yan yana getirdiğimizde, Karabekir açısından 1933 yılı hiç kuşkusuz çok önemlidir.

Okuyucular, bu kitapta; öncelikle;

- a. Bu kitapta ilk kez yayınlanan şekliyle; *Hâtîrâtına Elkonulmasından Sonra Kâzım Karabekir-İsmet İnönü Mektuplaşmaları (1933/1934)* adlı makâlemi;
- b. Nihâyet 1933 yılında gündeme gelen *Kâzım Karabekir Aleyhine Basın Kampanyası*'nın bütün ayrıntılarını ve metinlerini; Karabekir'in aleyhine ortaya konulan bütün iddiâ ve ithamları ve Karabekir'in bunlara yanıtlarını; benim bu tartışmadaki değerlendirmelerimi;
- c. Meslekdaşım Dr. Hakan Erdem ile birlikte 26 Ocak 2012 târihinde Ölümünün 64. Yıldönümünde Kâzım Karabekir Sempozyumu II adlı toplantıda yaptığımız konuşmanın tam metnini;
- d. Kâzım Karabekir'in günlüğünün yayınlandığı sırada; bu günlüklerin târih açısından taşıdığı önemi ve anlamı aktarmaya çalıştığım *61 Yıl Sonra Günişliğinde: Kâzım Karabekir'in Günlükleri (Radikal; Sayı: 453; 20 Kasım 2009)* adlı yazımı bulabileceklerdir.
- e. Ve son olarak belirtmem gerekir ki; aynı sırada aynı gazetede yayınlanan ve Millî Mücadele'nin resmî târihinin bâzı parçalarını tekrâr eden makâlelerin tamâmını merâk eden okuyucular, bu metinleri; Mahmut Soydan, *Millî Mücadele Târihine Dâir Notlar: Ankaralı'nın Defteri*, (Yayına Hazırlayan: Nejdî Bilgi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007 kitabında zâten bulabileceklerdir. Bu nedenle bu metinleri bu kitaba almadım artık...

Bu kısa özetten sonra; şimdi de konunun ayrıntılarını ele almak istiyorum...

Bilindiği üzere; Kâzım Karabekir, Millî Mücadele yıllarında Erzurum'da bulunan 15. Kolordu Komutanı idi. Daha sonra Şark Cephesi Komutanı oldu ve doğu cephesinde Ermenilere karşı savaşı komuta etti. Aynı zamanda Erzurum Kongresi'nde oluşturulan Heyeti Temsiliye üyesiydi de... Ardından 23 Nisan 1920'de Ankara'da yeniden çalışmaya başlayan birinci TBMM'nin de üyesiydi.

Millî Mücadele'nin önder kadrosu içinde 1922 yılının sonbaharından itibaren gittikçe genişleyen siyâsî görüş ayrılıkları sonunda, Atatürk'ten koptu ve 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı. 1925 yılında parti kapatıldığında; İkinci Meclis'te milletvekiliydi. Üyeliği 1927 yılına kadar sürdü. Ne var ki; 1926 yılında Gâzi'ye İzmir'de yapılacak olan suikâst nedeniyle tutuklandı ve İzmir'de Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde yargılandı. Yargılama sonucunda beraat ettiyse de; 1927 yılında askerlikten re'sen emekli edildi.¹

Aynı yıl Atatürk'ün *Nutuk*'unda ağır eleştiriler, iddiâlar ve ithamlar karşısında kaldı. Bunlara yanıt verecek imkânı yoktu. O, Erenköy'deki köşkünde polis gözetimi altında emeklilik yıllarını geçirmeye mahkûm edilmişti. Kendisi tâkip altındaydı; köşkü de sürekli olarak gözetim altındaydı. Onunla görüşenler de polisin devâmlı tâkibi altındaydılar.

Karabekir'in bu yıllarını anılarını yazarak geçirdiğini tahmin ediyorum. 1933 yılında *Milliyet* gazetesinde başlayan aleyhindeki basın kampanyasına kadar sesini duyurma imkânından yoksundu. Bu vesileyle gazetede yayınlanan iddiâlarla ve şahsına yönelik ithamlarla ilgili olarak, tekzip mâhiyetinde olmak üzere; aynı gazeteye mektuplar iletmeye başladı. Bu mektuplar, benim hiç beklemediğim ve beni hayli şaşırtan bir şekilde, gazetede yayınlanmaya başladığında; son yıllarda hiç görülmeyen ölçüde bir tartışmanın ve polemğin de fitili ateşlenmiş oldu.

Tartışma, basitçe özetlemek gerekirse; Millî Mücadele'nin 'gerçek târihi'nin Atatürk tarafından 1927 yılında *Nutuk*'ta anlatıldığından çok daha farklı olduğu üzerineydi. Karabekir, yine özetle belirtmem gerekirse; Millî Mücadele fikrinin en başta kendisine âid olduğunu ileri sürüyordu. Bu fikri daha sonra Atatürk de benimsemişti. Hattâ Karabekir, ona bunu ancak zaman içinde kabûl ettirebilmişti. Atatürk'ü Erzurum Kongresi'nden önce, kongre sırasında ve sonrasında o desteklemişti. Eğer onun desteği olmasaydı; Atatürk'ün daha ilk adımda tutuklanması mümkündü. Millî Mücadele'nin başında

1 Fahri Çoker, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem ve Sonrasında Asker-Siyâset İlişkisi", *Birinci Meclis*, (Editör: Cemil Koçak), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 95-108.

olsun, daha sonraki süreçlerde olsun, zaman zaman Atatürk'ün görüşlerini değiştirmeyi başaramıyordu. Karabekir'e göre; bu görüşler yanlış ve hatalı sonuçlar vermeye adaydı. Böylece Millî Mücadele'nin kaderini değiştirmiş oluyordu.

Devâm edeyim... Karabekir'e göre; Atatürk'ün Millî Mücadele'yi tek başına yaptığı yönündeki resmî târihi âdetâ inşâ ettiği *Nutuk* bu bakımdan gözden geçirilmeli ve içinde yer alan yanlışlar düzeltilmeliydi. *Nutuk*, pek çok yönden haksızlıklar içeriyordu da... Kısacası; Karabekir, Millî Mücadele târihinin yeniden yazılmasını istiyor ve bekliyordu. Bu yeni târihte, Millî Mücadele'nin resmî târihi niteliğinde olan *Nutuk*'ta kendisine yönelik ithamların ortadan kalkması gerekiyordu. Dahası; Millî Mücadele târihinde Karabekir'in hissesine düşen önemli şeref payının da yeniden kendisine iade edilmesi gerekirdi.

Karabekir, gazeteye ilettiği mektuplarında yer verdiği vesikalarla, gerçekten de böylesi bir tartışmaya ilk kez şahit olan pek çok okuyucunun dikkatini çekebilmiş olmalıdır. Çünkü o zamâna kadar; Karabekir, elinde bulunan bu vesikaları yayınlama ve kamuoyuna sunabilme imkânına hiç sâhip olamamıştı. Bu vesileyle Karabekir'in Millî Mücadele günlerine âid târih tezlerini geniş kamuoyunda ilk kez savunabilmesi mümkün olabiliyordu. Hattâ pek çok kişi, elbette Karabekir'in yayınlamaya imkân bulduğu bu vesikalardan ilk kez haberdâr olabiliyordu. Bu bakımdan tartışmanın ilgi çekmemesi çok zayıf bir ihtimâldi.

Karabekir, bu kitapta bütün gazete yazılarına yer verdiğim şekilde, bu polemikte yalnızca *Milliyet* gazetesinin hücumlarına mâruz kalmadı. Aksine; polemige kısa sürede, diğer basın organları ile yazarlar da katıldılar. Bunun muhtemelen iki nedeni vardı: (a) Gazeteler, polemigin geniş okuyucu kitlesinin ilgisini çektiğinin farkına varmışlardı ve böylece tiraj yükseltebileceklerini de hesap etmişlerdi; (b) *Milliyet* gazetesinin tek başına bu polemikte yeterli olamayabileceği de düşünülmüş olabilirdi. Her neyse; ne olursa olsun, pek çok gazete ve gazete yazarı, kendisini bu tartışmanın içinde, hattâ odağında bulmakta gecikmedi.

Tartışmaya; Fâlih Rıfkı Atay, Yunus Nâdi, Âsım Us, Rûşen Eşref Ünaydın, Ahmet Şükrü Esmer, Mazhar Müfit Kansu, Aka Gündüz, Ahmet Cevat Emre, Kâzım Dirik, Kâzım İnanç, Mahmut Soydan, Nûri Conker, Yusuf Ziyâ Ortaç, Şevket Süreyyâ Aydemir ve Ahmet Münir Akkaya da katılmıştı! Hattâ bu isimlerden bâzıları, birkaç yazı ile polemigin tarafı da olmuşlardı. Ayrıca, tartışmaya katılan başkaca isimler de bulunuyordu. Hepsini sırası geldikçe göreceğiz...

Şimdi bu noktada biraz duralım ve bir de parantez açalım; devâm etmeden önce...

Bu tartışmanın pek çok tarafı olduğu söylenebilir; fakat aslında iki tarafı vardı; bir tarafında Kâzım Karabekir mektuplarıyla yer almıştı; karşısında bütün basın vardı!

Bu maksatla; (a) *Milliyet* gazetesi (14 Mart-26 Haziran 1933); (b) *Cumhuriyet* gazetesi (7-22 Mayıs 1933); (c) *Akşam* gazetesi (8-21 Mayıs 1933); (d) *Hâkimiyeti Millîye* gazetesi (8-21 Mayıs 1933); (e) *Vakit* gazetesi (8-23 Mayıs 1933); (f) *Kadro* dergisi (Mayıs 1933); (g) *Akbaba* mizah dergisi (10-23 Mayıs 1933); bu tartışmaya katılan taraflar olarak ele alındı. Bu sırada yayınlanan bütün sayıları tarandı. Ve tartışmaya katıldığı ölçüde analiz edildi.

Ben bu kitapta bu tartışmayı yalnızca *Milliyet* gazetesinde yayınlanan ve yüzü aşkın tefrikada ortaya konulan yazılarla sınırlı tutmadım. Bunu yaptım; fakat bunun yanında bu polemige katılan diğer gazeteleri de ele aldım ve tabîî gazete yazarların da yazılarını bunu ekledim... Dolayısıyla, 1933 'kavga'sını, elimden geldiğince tüketici bir şekilde sunmaya gayret ettim.

Tartışmanın ana temalarını (ithamları) şöyle özetlemek mümkündür:

1. Câfer Tayyar Eğilmez'in Trakya'daki komutanlık başarısızlığı...
2. Celâleddin Ârif Bey'in Erzurum'daki faaliyetleri sırasında Kâzım Karabekir'in basiretsizliği...
3. Karabekir'in Millî Mücâdele'nin başlangıcında yalnızca doğuda yerel bir örgütlenme arayışı içinde olması ve bütünsel bir mücâdeleden uzak kalması...
4. Karabekir'in Erzurum'da kolordu komutanı olarak İtilâf Devletleri ve özellikle İngiltere ile işbirliği politikası gütmesi ve Erzurum'daki millî teşkilâta ya yeterince yardımda bulunmaması ya da bu teşkilâtı ancak el altından ve uzaktan desteklemeye çalışması...
5. Karabekir'in Erzurum'da Millî Mücâdele'ye destek vermekte tereddüt göstermesi...
6. Karabekir'in doğu cephesi komutanı olarak ancak Atatürk'ün emri ve zorlaması ile Ermenistan harekâtını başlatabilmesi...
7. Doğu cephesinin Millî Mücâdele'nin kazanılmasında önemli yer tutmadığı...
8. Karabekir'in komutanlığının yetersiz olduğu...
9. Erzurum Kongresi'nin Sivas Kongresi yanında tamâmen yerel ve sönük kalması...

10. Karabekir'in Erzurum Kongresi'nin toplanmasında önemli bir katkısının bulunmaması...
11. Karabekir'in Heyeti Temsiliye'nin Sivas'tan Ankara'ya geçmesini engellemek istemesi...
12. Karabekir'in Meclisi Mebusan yeniden toplandığında Heyeti Temsiliye'nin Meclis üzerinde etkin olmasına karşı çıkması; hattâ Heyeti Temsiliye'nin dağıtılmasından yana tutum alması...
13. Atatürk'ün Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak ve güney cephesinde savaşı kaybedip kaybetmediği...
14. Karabekir'in 1922 sonbaharından sonraki süreçte inkılâplara karşı çıktığı ve bu nedenle politik sahneden ayrılmak zorunda kaldığı...
15. Karabekir'in sunduğu vesikaların gerçekte sâdece kendisini yalanladığı...

Elbette, haftalarca süren polemik, bu eksende başkaca kıvrımlar da göstermişti. Yine de polemğin ana temalarını bu şekilde basitçe ve kısaca özetlemek istedim...

Şimdi de bu tartışmada rol alanları bir görelim bakalım...

Elbette ele almamız gereken ilk gazete ve gazeteci *Milliyet* gazetesi ile onun başyazarı Mahmut Soydan'dır. Soydan'ın bu polemiği başlatan kişi olduğunu hatırlayarak, ondan başlamak yerinde olur diye düşündüm. Soydan, askerdi. Fakat hayat hikâyesinin hiçbir aşamasında onu bir savaş alanında gören de olmamıştı. Açıkçası; 1905 yılında mezun olduğu Harb Okulu'ndan sonra; bir süre Balkanlar'da komitacı tâkibi yaptıktan sonra; 31 Mart Olayı'nın ardından tahttan indirilen ve Selânik'te gözetim altında tutulan Sultan Abdülhamid'in muhafız subayı oldu. 1913 yılında, Balkan Savaşı'nda Balkanlar'ın elden çıkması üzerine, Sultan Abdülhamid'in getirildiği İstanbul'daki Beylerbeyi Sarayı'nda aynı görevini sürdürdü. Abdülhamid'in oğlunun, şehzâdenin eğitimiyle ilgilendi. Sonra da şehzâdeler için açılan okulda öğretmenlik yaptı.

Soydan, ancak 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmî olarak işgâlinde sonra Ankara'ya geçti. Ve Atatürk'ün refâkat subayı oldu. O sırada rütbesi binbaşydı. Ardından Ankara yönetiminin resmî organı olan *Hâkimiyeti Millîye* gazetesinde yazı işleri müdürü olan Recep Peker'in içişleri bakanı olması üzerine; gazetede görevine Soydan getirildi. Soydan, gazetenin başyazarı da olmuştu.

1926 yılında İstanbul'da *Milliyet* gazetesini çıkarmaya başladı. Gazetenin ilk sayısı, 11 Şubat 1926 târihinde yayınlandı. Gazetenin tirajının artabilmesi amacıyla destek amaçlı olarak 13 Mart 1926 târihinden itibaren, hükûmetin

resmî yayın organı olan *Hâkimiyeti Millîye* gazetesi ile birlikte, *Mustafa Kemâl Paşa'nın Hâtıraları'nı* yayınlamaya başladı. *Büyük Gâzi'nin Hâtırat Sahifeleri* başlığını taşıyan tefrika, otuz iki bölüm sürmüştü. 12 Nisan 1926 târihinde de sona erecektir.

Gazete, 23 Nisan 1935 *Tan* adını aldı. Bu kez, Mahmut Soydan'ın da kurucuları arasında yer aldığı ve yönetim kurulu başkanı da olduğu İş Bankası'nın mâlî desteği söz konusuydu. Yeni gazete Ali Nâci Karacan'ın yönetimine girmişti.

Soydan, TBMM'nin ikinci döneminde Siirt milletvekili seçildi. Muhtemelen hayâtı boyunca Siirt'i hiç görmemişti! 1923-1936 yılları arasında sürekli Siirt milletvekili olarak görev aldı. 3 Aralık 1936 târihinde öldü. Öldüğünde hem milletvekili hem de İş Bankası yönetim kurulu başkanı idi!

Soydan'ın Atatürk'ün en güvendiği kişilerden ve yakınlarından olduğu açıktır.

Soydan; İş Bankası yönetim kurulu başkanı iken; gazetesi *Milliyet* için bankadan kredi almıştı! Daha sonra bu kredinin geri ödenmesi sürecinde de yine aynı görevdeydi! Dahası; Soydan, 1933 yılında İş Bankası müdürlerinin de yardımıyla, *Milliyet* gazetesinin abone sayısını artırmaya çalışmıştı! Ama aynı zamanda gazetenin ve matbaasının da tasfiye sürecini başlatmıştı. Üç yıl süren bu tasfiye işlemleri sırasında da; bankaya olan borçlarını kapatma sürecinde de onun İş Bankası yönetim kurulu başkanı olması, bu dönemin şâibeli ilişkileri olduğu gibi bir izlenim doğurmuş olabilir!²

Soydan, bu polemik sırasında; *Atatürk'ün Nöbet Defteri'*ne göre; 15 Mart-26 Haziran 1926 târihleri arasında, dokuz; tefrikanın tamamlanmasından gazete yönetiminden ayrıldığı 22 Nisan 1935 târihine kadar da yine dokuz kez Atatürk ile görüşmüştür. Elbette, bu kayıtların dışında da özellikle polemik sırasında Atatürk ile görüşmeleri olmuş olabilirse de; bunları tevsik etme imkânına sâhip değiliz...

Soydan, tefrikasında; bâzı yazılarında, elinin altında Millî Mücadele yıllarında tuttuğu not defterinden söz ediyorsa da; böyle bir defterin varlığını bilemiyoruz... Eğer varsa da, bugüne kadar yayınlanmamıştır!

2 Mahmut Soydan'ın da biyografisi hâlen yazılmayı beklemektedir. Kısa bir özet için bkz. Mahmut Soydan, *Millî Mücadele Târihine Dâir Notlar: Ankaralı'nın Defteri*, (Yayına Hazırlayan: Nejdet Bilgi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. xiii-xxix. Ayrıca bkz. Fâlih Rifkî Atay, Çankaya, Bates Yayınları, İstanbul, 1980, s. 449-460 ve Fâlih Rifkî Atay, Çankaya, [Cild: 2], Dünyâ Yayınları, İstanbul, s. 417-431. Mahmut Soydan'ın İş Bankası yönetim kurulu başkanı olarak banka ile ilişkisi için ayrıca bkz. *Türkiye İş Bankası Târihi*, Târih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 46-71 ve 191-199.

Soydan'ın tefrikasını bütün olarak yayınlayan Nejdet Bilgi; bu konudaki kanaatini şöyle yazmaktadır:

Yazar, defterindeki notları, zaman zaman hâfızasındaki olaylarla zenginleştirmektedir. Ama anlatımı, güncel zaman olarak Millî Mücadele yıllarıdır. Fakat hâtırlar dikkatle okunduğunda; konuların anlatımında bâzen sonradan bir düzenleme yapıldığı düşüncesini uyandırmaktadır. Çünkü, notlar okunduğunda; sonradan gerçekleşen birçok gelişmenin, Millî Mücadele döneminde öngörüldüğü fark edilmektedir.

Hâtırâ türünden -özellikle günlük notlara dayanan- metinlerin bu kadar çelişkisiz ve öngörülü olması sık görülen bir durum değildir. Dolayısıyla, Mahmut Soydan'ın notları yayına hazırlarken; o güne kadar meydana gelen olayların etkisinde kaldığı ve metni bâzen ona göre şekillendirdiği söylenebilir.³

Elbette, Soydan'ın bu tefrikasının günlük notlarının bir tekrârı olarak görmek imkânsızdır; fakat dahası da var... Eğer Soydan'ın elinde gerçekten de bir günlük defter olduğunu düşünürsek; bu notların neredeyse Atatürk'ün 1927 târihli *Nutuk*'unda anlattıklarından farklı olmadığını da göz önüne alırsak; Soydan'ın kendi notlarından özgün bir anlatım imkânına sâhipken; bundan tamâmen uzak kalmayı tercih etmiş olduğunu da yazabiliriz... Eğer Soydan gerçekten de bir deftere sâhipse, bu defterinin bu tefrikada baş rolü oynadığını söyleyememiz kesinlikle...

Aksine, Soydan, Millî Mücadele târihinin 1933 yılından bakışla eski öykülerini kaleme almayı tercih etmişti denilebilir. Fakat bunun gazeteye tiraj kazandırabilmesi imkânı herhâlde pek azdı. Nitekim, Karabekir polemiği olmasaydı; muhtemelen bu tefrika, pek çok benzerinin âkıbetine uğrayacak ve gazete koleksiyonu içinde unutulup gidecekti!

Nitekim, tefrika sona ererken, bunun bir son olmadığı ilân edilmişti bile... *Millîci*'nin notlarının ikinci kısmı da yayınlanacaktı; hem de 'yakında'... Ne var ki; Millî Mücadele'ye âid hâtırların o zamâna kadar yazılmamış olan kısımlarının da yer alacağı belirtilen bu yazı dizisi, hiçbir zaman yayınlanmayacaktır!

Belirtmeliyim ki; *Milliyet* gazetesinde *Millîci* müstear adıyla yayınlanan bu tefrikanın gerçek yazarının kim olduğu, o sırada da, sonra da, hayli tartışma konusu olmuştur. Pek çok kişi, bu yazarın kimliği konusunda farklı isimler ileri sürmüştür. Fakat daha o sırada bile Karabekir'in onun Mahmut Soydan olduğunu bildiğini artık biliyoruz!

Benim bu kitapta ele aldığım konu; elbette yakın dönem siyâsî târihimizle ilgili literatürde hayli ele alınmıştır. Bu konuda ilgili kaynakça listesinde

3 Bilgi, *age*, s. xxx.

okuyucular bilgi bulabilirler... Ne var ki; ben burada çok daha farklı bir araştırma ve analiz yaptığımı düşünüyorum. Ya da en azından temel iddiâm bu merkezdedir. Öncelikle; bir öykü anlatmakla kalmıyorum. Hattâ öyküyü ya da farklı öyküleri; aslında bir târihsel arka fon olarak kullanıyorum. Okuyucular, böylece bu polemiğin gerisindeki siyâsî atmosferi teneffüs etme imkânını bulabileceklerdir. Ama bununla da kalmıyorum. Bir adım daha atıyorum ve daha önce bu konularda yapılan çalışmalarda hiç el sürülmemiş; âdetâ bundan özenle kaçınılmış bir analizi gerçekleştirmeye gayret ediyorum.

Meselâ; Erol Evcin, *Kâzım Karabekir Paşa'nın Basında Neşredilen Târihî Mektupları ve Bunların Kamuoyundaki Yansımaları* adlı makâlesinde;⁴ 'inceleme konumuz dâhilinde *Millîci* ve diğer yazarlar ile Karabekir Paşa arasında meydana gelen tartışmalar sırasında sarf edilen imâ, itham ve eleştirilerin doğruluğunun ya da yanlışlığının teyidi, tehzibi ve eleştirisine girilmemiş, mevzunun daha iyi anlaşılması için özellikle bahis konusu olan münâkaşaları olduğu gibi aktararak; söz konusu dönem itibâriyle cereyân eden tartışmalar konusunda kamuoyunda ortaya çıkan fikir, yorum ve beklentilerin daha iyi anlaşılabilmesi için çaba sarf edilmiştir," demektedir.

Ben de, bu kitapta; esas olarak; gerek Nejdî Bilgi'nin ve gerekse Erol Evcin'in tamâmen eksik bıraktıkları, fakat kanımca Millî Mücâdele târihinin aydınlatılması açısından muhakkak üzerinde önemle durulmayı gerektiren bu tartışmanın analizini yapıyorum. Elbette, kendimi 'tarafsız bir hakem' ya da 'nesnel bir gözlemci' olarak tanımlamayacağım... Fakat daha fazlasını yapmaya çalışarak; bu tartışmada bir târihçi olarak yer almaya gayret edeceğim... Bu tartışmadaki ana tezleri, iddiâları ve ithamları; bugünün bilgileri ile karşılaştırarak; o zamandan beri elimizde bulunan, fakat bir ayrıntılı değerlendirmesi ve analizi yapılmamış olan, bu kısmı eksik kalmış olan bir tartışmayı/polemiği yeniden ele alırken; aslında bütün bunları gözden geçirecek ve değerlendireceğim... Kendimce haklı ve haksız pozisyonları yerli yerine koymak amacındayım. Çünkü, bugün bunu yapabilecek bilgi ile donanmış bulunmaktayız artık... Bunu yapmamak târihçilik açısından uygun olmazdı; eksik bir şey olurdu!

İşte, tam da bu nedenle; metin, büyük ölçüde vesikalarla desteklenmiş ve bu kitapta genellikle vesikalar üzerinden bir tartışmaya girilmiştir. Okuyucular; kitapta yer alan vesika bolluğunu, bu nedenle anlayışla karşılamalıdır. Eğer aksini yapsaydım ve tartışmaları vesikalar üzerinden genişletmeseydim; bu takdirde okuyucuların tartışmaya katılma imkânını

4 Erol Evcin, "Kâzım Karabekir Paşa'nın Basında Neşredilen Târihî Mektupları ve Bunların Kamuoyundaki Yansımaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cild: XXIX, [Kasım 2013], s. 1-65.

ellerinden alabilirdim ki; bu hiç de bana uygun bir yöntem olmazdı. Aksine, bu şekilde okuyucular; tarafların tezlerini, iddiâlarını ve hattâ ithamlarını temellendiren vesikalar üzerinden, tarafların argümanlarını bizzat görmek ve tartışmak imkânına sâhip olacaklardır.

Kim haklı; kim haksız kısmında okuyuculara da bir ihtârım olacaktır elbette... Böylesi geniş bir tartışmada, taraflardan birini tümüyle haklı ya da haksız bulmak; târîh araştırması açısından hayli güç olurdu. Eğer okuyucu, bu tartışmada bir yanı bütünüyle haklı; ve diğer yanı da bütünüyle haksız bulacağımı düşünüyorsa; fenâ hâlde yanılıyor demektir! Bir târihçiden hiç de beklenmemesi gereken bir beklenti içindedir demektir!

Bunun yerine başka bir şey yapacağım bu kitapta... Tarafların güçlü ve zayıf tezlerini gözler önüne sermeye çalışacağım... Elbette bütün bunları yaparken; öznel yargılardan uzak kalmak istedim. Kendi görüşlerimi; analizimi; değerlendirmemi; ya da kanaatimi sunmadan önce; bence bir târihçinin öncelikle yapması gerekeni yapmaya gayret ettim. Bunun içindir ki; okuyucular, bu kitapta, benden çok, tarafların bu polemik sırasında yazmaya fırsat bulamadıkları; fakat zamânında yazabildiklerinden hareketle, onların bu polemikteki görüş, düşünce, tez, iddiâ ve ithamlarını ve elbette bunların yanıtlarını kapsayacak şekilde, onların günlük, anı ve başkaca yazılarından yararlanarak; okuyuculara bu tartışmanın nasıl genişleyebileceğini anlatmaya çalışacağım...

Bu yöntemle okuyucular; tartışmanın genişliğini özellikle *dipnotlarımda* bulacaklardır. Yâni, bu çalışmada; birçok kez sâdece kaynaklara atıfta bulunmak için kullanılan *dipnotları* çok daha işlevsel şekilde kullanıyorum. Eğer okuyucular, *dipnotları*nın önemini ve anlamını fark etmezlerse; bu kitabın içeriğinden pek de bir şey anlamayacaklar demektir!

Yöntemim basit aslında... *Dipnotlarım* tarafların tezlerini doğrulamak ya da yanlışlamak üzere hazırlandı. *Dipnotlarda* ilgili kaynaklara; ama özellikle de bugün artık elimizin altında bulunan vesikalara gönderme yapıyorum. Bu şekilde okuyucu, tarafların tezlerini, iddiâlarını, ya da ithamlarını göz ardı ederek; ya da daha önemlisi benim görüşlerimi, kanaatimi, değerlendirmemi ve analizimi dışarıda bırakarak; kendi görüşünü oluşturabilecek denli geniş bir vesikalar ve kaynaklar manzumesi içinde kalabilecektir. Bu kitap, bunun için hazırlanmıştır.

HÂTİRÂTINA EL KONULMASINDAN SONRA...

KÂZIM KARABEKİR-İSMET İNÖNÜ

MEKTUPLAŞMALARI

(1933/1934)

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'*nde yaptığım araştırmalar sırasında, Kâzım Karabekir ile İsmet İnönü arasında 1933/1934 yıllarında gerçekleşmiş olan bâzı mektuplaşmalara rastladım.¹ Burada bu mektuplaşmalardan söz etmek istiyorum. Elimizde aynı dosya içinden çıkan toplam beş adet mektup bulunmaktadır.

İlk mektup; 9 Ağustos 1933 târihli olup, Kâzım Karabekir'den İsmet İnönü'ye yazılmıştır. 10 Ağustos 1933 târihli ikinci mektup, İnönü'nün Karabekir'e yazdığı yanıtı içermektedir. Karabekir'in İnönü'ye ikinci mektubu, 19 Ağustos 1933 târihlidir. Üçüncü mektup, yine Karabekir'den İnönü'ye yazılmıştır ve 19 Aralık 1933 târihlidir. Beşinci ve son mektup ise, Karabekir'in mektubuna yanıt niteliğindedir ve İnönü tarafından 4 Şubat 1934 târihinde yazılmıştır.

Mektuplaşmalar, yaklaşık altı aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Târihlerden de hemen anlaşılacağı gibi, mektuplaşmalar, Kâzım Karabekir Paşa'nın ünlü hâtırâtına el konulmasından ve imhâ edilmesinden hemen sonraya âiddir. Bu nedenle mektupların bu konuyla yakından ilgili olduğunu aşağıda göreceğiz...

Ancak burada sözünü ettiğim mektupların ilk kez yayınlandığını düşünmek de yanıltıcı olur. Aksine, Kâzım Karabekir'in pek az tanınan ve bilinen, hemen hemen hiç kullanılmamış/kullanılmayan bir başka anı kitabında, bu mektuplaşmalardan da söz edilmektedir ve benim *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'*nde orijinallerini bulduğum bu mektupların sûretlerine de yine bu

¹ *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dâire Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Kataloğu, (BCA BMGMK), [Katalog Numarası: 030 10/45 290 41].*

kitapta yer verilmektedir.² Burada mektupların orjinallerine de (ek olarak) yer vereceğim...

Mektuplaşmaların Ardındaki Târihî Fon

Mektupları ortaya koymadan ve analiz etmeden önce, geçmiş hâdiseleri biraz hatırlamamız gerekir: Bilindiği gibi, Kâzım Karabekir, ilk mektubun yazıldığı târihte, İstanbul'da -hâlen müze olan- Erenköy'deki köşkünde polis gözetiminde yaşıyordu.³ Hatırlanacağı gibi, 1926 yılında İzmir suikâstı nedeniyle kurulan Ankara İstiklâl Mahkemesi'nden sonra,⁴ Karabekir'e karşı kamuoyu nezdindeki ilk polemik, -eğer *Nutuk* bir kenara bırakılacak olursa- 1933 yılının Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında CHP Siirt milletvekili Mahmut Soydan'ın sâhibi ve başyazarı olduğu *Milliyet* gazetesinde başla(tıl) mıştı. Bu, bir anlamda iktidârın Karabekir'e ve onunla birlikte 'gözden düşmüş' olan Millî Mücâdele'nin önder kadrosundan bâzı siyâsî kişiliklere karşı siyâsî saldırısı anlamına geliyordu. Tefrikanın kimin tarafından kaleme alındığı belirsizdi. Fakat *Millîci* imzâsıyla yayınlanan bu yazıların Mahmut Soydan tarafından kaleme alındığı tahmin ediliyordu. Nitekim, Karabekir, anılarında bunu açıkça belirtmektedir.

Aslında, *Millîci* müstear adıyla yayınlanan yazı dizisinin ana hatları; Millî Mücâdele döneminin bâzı noktalarını hatırlatmaktan öteye geçmiyor ve geçmeyecekmiş gibi de görüyordu. Okuyucuların *Ankaralı'nın Defteri* adı altında yayınlanan tefrikadan ilk kez öğrenecekleri pek az şeydi vardı doğrusu... Millî Mücâdele'nin resmî târihi olarak özetleyebileceğimiz *Nutuk*'ta dile getirilenlerin dışında tefrikada pek az konu vardı. Yeni bir konuya ya da meseleye ise, hiç değinilmemişti. Toplam yüz yazıdan oluşan tefrika, bu bakımdan özel bir önemi hâiz değilmiş gibiydi. Eğer Karabekir ile polemige neden olmasaydı, muhtemelen gazete sayfaları arasında unutulup gitmeye de mahkûmdu.

2 Kâzım Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikast*, (Nefret Müstebitlere. Nefret İstibdâdı Yaşatanlara), (Yayına Hazırlayan: Fâruk Özerengin), (Genişletilmiş Yeni Baskı), Emre Yayınları, İstanbul, 1995. İnönü Vakfı'ndan aldığım bilgiye göre; Kâzım Karabekir ile İsmet İnönü arasında daha çok sayıda mektuplaşma olmuştur ve söz konusu mektupların orjinalleri hâlen İnönü Vakfı'ndadır. Ancak bu mektuplar henüz araştırmacılara açılmamıştır.

3 Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikast*, ("Gizli Polis Raporları" kısmında yer alan belgelere bakınız), s. 233-270. Benzerlikler için Haldun Derin'in anılarına da bkz. Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemîni Anımsarken (1933-1951)*, (Yayına Hazırlayan: Cemil Koçak), Târih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995. Bu yazımda; Karabekir'in askerî ve siyâsî geçmişi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmayacağım. Bu konuda bkz. Cemil Koçak, "Nutuk ve Diğerleri", *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 173-200.

4 Bkz. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1937)*, Târih Vakfı Yurt Yayınları, (Üçüncü Baskı), İstanbul, 1999, s. 166-168.

Tefrikada ortaya konulan bilgi ve görüşleri ayrıca ele almak gerekir. Bugün için ise, bu tefrikanın yeni bilgi içerdiği söylenemez. Fakat iş, polemige gelince; durum tamâmen değişmektedir. Çünkü, bu polemigin ana konusu, günümüzde de sürmektedir.

Bu, birkaç bakımdan böyledir. Öncelikle; Karabekir'in Millî Mücadele târihine ve özel olarak da *Nutuk*'ta ortaya konulan bilgi, iddiâ ve görüşlere karşı olan tutumu; bu târihte ilk kez kamuoyu önünde netleşmiştir denilebilir.

İkinci olarak; Karabekir'e karşı resmî târihin savunma ve saldırı yöntem ve taktikleri, bu tefrika sırasında netleşmiştir. Özetle; bir târih tartışması değil; fakat tam anlamıyla siyâsî bir tartışma zeminine oturtulmuş bir polemikten söz ediyoruz. Bu açıdan yaklaşıldığında; resmî târihin nasıl kurulduğu; nasıl kurgulandığı; resmî târihe karşı çıkanların nasıl susturulmaya çalışıldığı; bu tefrikanın can alıcı kısımlarını oluşturmaktadır. Bu bakımdan; bütün bu parçaları ayrı ayrı; ama nihâyet bir bütün olarak görmek ve göstermek gerekir.

Resmî târihin kamuoyu önünde ana savunma kanallarının nasıl oluşturulduğunu görmek ve anlamak için, bu tefrika çok önemli bir örnek olay olarak kabûl edilmelidir. O kadar ki; günümüzde de aynı yöntem(ler)in sürdüğünü söylemek, hiçbir şekilde mübâlâğâ olmayacaktır.

Bir önemli nokta da; 1927 yılında *Nutuk* okunduğundan beri geçen yaklaşık altı yıldan sonra, ilk kez Millî Mücadele târihinin resmî kurgusuna karşı kamuoyu önünde bir tartışmanın açılmasıdır. Her ne kadar kısa sürecek de olsa; bu tartışmanın ana fikrinin bütün açıklığıyla belirdiğini söyleyebiliriz.

Şimdi de tefrikanın yarattığı polemige sıra geldi. Tefrikanın polemik yaratacak olan esas kısmı; Millî Mücadele yıllarında Karabekir'in ve onunla siyâsî işbirliği yapan arkadaşlarının rolüydü. Gazetedeki tefrika, bu rolü bir anlamda yeniden tartışma konusu yapıyordu. Aslında, Karabekir'in dışındaki isimlerin bu iddiâlara yanıt vermemesi dikkat çekici iken; Karabekir'in kendisine yönelik bir ithâma karşı, Millî Mücadele'deki rolüne ilişkin temel görüşünü ortaya koyması, muhtemelen hiç beklenmeyen bir gelişmeydi.

Tefrikanın Mart ayının ortasında başladığı hatırlanacak olursa; Karabekir'in ilk açıklamasını içeren mektubunun da 4 Mayıs'ta yayımlandığı dikkate alırsa; tefrikanın hazırlanma amacının, Karabekir'e karşı ithamlar olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Eğer gerçek amaç, Karabekir'i ithâm etmek olsaydı; bu takdirde, tefrikanın daha başlangıcında Karabekir'i hedef alması gerekirdi ya da bu beklenirdi. Ama öyle değil... Bu diziyi dikkatle inceledikten sonra bu konuda benim vardığım sonuç budur.

Fakat meselenin asıl önemli kısmı burası değildir. Çünkü, sonuçta, o zamâna kadar görülmemiş şekilde, basın aracılığıyla, kamuoyunun önünde,

bir târih tartışması görünümünde, esasta bir siyâsî polemik de başlamış oluyordu. Özetlemek gerekirse; resmî târihin özünde yatan, târihle politikanın hemhâl olduğu kurgu, bir kez daha kendisini belli etmiş oluyordu. Şimdi yapmamız gereken ise, târihle politikanın iç içe geçtiği kısımları gözler önüne sermektir. Sonra da bu iki alanı birbirinden dikkatle ayırabilmektir.⁵

Bu aşamada, Karabekir'in itirazlarına geçebiliriz artık...

Karabekir de, bu yazı dizisinde anlatılan ve kendisini hedef alan bir öyküden yola çıkarak, aynı gazetede yayınlanan mektuplarıyla, hem dile getirilen öyküdeki rolünü ve hem de Millî Mücadele içindeki konumunu yansıtan resmî târih yayınlarını tekzip etmeye başlamıştı. Polemik, bir süre devâm etmiş ve kısa sürede sona er(diril)mişti. İlerideki yıllarda bu gazete polemiğini içeren bir tıpkı-basım yapılmadığından, literatürde genellikle bu polemige atıfta bulunulmakta, fakat polemigin içeriğine değinilmemektedir.⁶

Karabekir'in yukarıda adı geçen anılarında,⁷ kendisine karşı yapılan bu polemigin bir kısmına yer verilmektedir. Örneğin, 27 Nisan 1933 târihli ilk yazı ile Karabekir'in 30 Nisan târihli ve *Milliyet* gazetesinde 4 Mayıs'ta yayınlanan yanıtı (mektubu); bu yanıtı (mektuba) gazetenin 4 ve 6 Mayıs târihlerindeki karşı yanıtları; bizzat Atatürk'ün 8 Mayıs târihli açıklaması; yine Karabekir'in *Milliyet* gazetesine 9 Mayıs târihli ikinci ve 11 Mayıs târihli üçüncü yanıtı (mektupları); bu arada *Vakit* gazetesinin bir başka yayınına karşı bu gazeteye 11 Mayıs târihli yanıtı (mektubu); yine *Milliyet* gazetesine 12 Mayıs târihli dördüncü yanıtı (mektubu); 13 Mayıs târihli ve *Milliyet*, *Cumhuriyet* ve *Vakit* gazetelerine beşinci yanıtı (mektubu); anılarında sûret olarak yer almaktadır.

Karabekir, anılarında, polemigin daha sonraki şekline ve içeriğine, yazdığı diğer mektuplara ayrıntıları ile değinmektedir. Bu yazıların / mektupların da sûretleri kitapta bulunmaktadır.⁸ Kanımca, polemigin içeriği, bu yazımla doğrudan ilgili olmadığından, bu konuya bu noktada son veriyorum.⁹ Ancak, Karabekir'in hâtıratı ile doğrudan ilgili olduğundan, polemik üzerinde

5 Bu kitapta; 1933 yılında Kâzım Karabekir aleyhine açılan basın kampanyasında ortaya konulan görüş ve iddîaları bu çerçevede değerlendiriyorum. Bir sonraki bölüm bu konuya ayrılmıştır.

6 Mahmut Soydan, *Millî Mücadele Tarihine Dâir Notlar: Ankaralı'nın Defteri*, (Hazırlayan: Nejdet Bilgi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007. Bu kitap, yazı dizisinin tamâmını kapsamakla birlikte; polemige ilişkin hiçbir yorumda ya da değerlendirmede bulunmamaktadır.

7 Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikast*.

8 Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikast*, s. 65-87.

9 Bir sonraki bölüm ise, tamâmen bu polemige ayrılmıştır.

ayrıca önemle durulmalıdır. Polemiğin karşılıklı olarak tam bir dökümünü çıkarmak bu bakımdan önemli ve gereklidir.¹⁰

Karabekir'in Hâtırâtı ve Kitabının Toplattırılması

Söz konusu polemiğin ardından; Karabekir'in *İstiklâl Harbimizin Esasları* adını taşıyan Millî Mücadele anıları, Mayıs ayı sonunda basılacaktır. Târihler, anıların daha önceki bir târihte yazılmış ve hazırlanmış olduğunu; söz konusu basın polemiğinin ise, yayın târihini hızlandırmış olabileceğini düşündürüyor. Nitekim, Karabekir de, anılarında, “bu bahsi de suratlarına çarpmak için böyle bir eserin neşrine karar verdim,” demektedir.¹¹ Benim bu cümleden yorumum; zâten anıların hazırlanmış olduğu yolundadır. Bâzı anılardan, bu görüşümün aksine, anıların bu polemik vesilesiyle hazırlandığına ilişkin bir izlenim çıkıyorsa da; daha sonra yeniden ele alacağım gibi, ben bu görüşte değilim...

Bununla birlikte, Feridun Kandemir, anılarında, Karabekir'in bu polemikten sonra anılarını yazmaya karar verdiğini, anılarını yazma/yayınlama sürecine kendisinin de katıldığını ve hâtırâtın; kısa sürede, bir yandan yazılırken, bir yandan da baskıya hazırlandığını ve basıldığını kaydetmektedir. Burada açıkça belirtmeliyim ki; zaman tablosuna bakıldığında, Kandemir'in yanıldığı çok açıktır. Karabekir'in anılarını bu polemikten sonra yazmaya başlamasına ve anıların bu kadar kısa sürede basılmasına pek imkân yoktur. Belki de yazı dizisinin yayınlanması, daha en başta anıların yayını tetiklemiş ya da hızlandırmış olabilir. Fakat polemiğin başlangıç târihinin Mayıs ayının ilk haftası olması; Kandemir'in anlatımına uymamaktadır.

Nitekim, bizzat Karabekir, 1942 yılında CHP Meclis Grubu'nda yaptığı bir konuşmada; “İstiklâl Harbi târihine âid hâtırâlarım gelince... Bunlar çok zengin ve tok hâtırâlardır. Bunların vesikalarıyla neşrini de vakti merhûnuna bırakmıştım... Fakat 1933'te *Milliyet* gazetesinde uğradığım bir taarruz karşısında, bunların neşrine başlamaya mecbur oldum,” diyecektir.¹²

Nihâyet, yine Kandemir'in anılarına göre; baskı işi, Mayıs ayının sonlarında tamamlanmış ve resmî makamların bilgisi dışında ve onların emri olmaksızın, anılara matbaada iken el konulmuştur. Bütün nüshalar yakılmıştır.

10 Bu polemiğin ayrıntılı bir öyküsünü de bu kitapta ilk kez ele alıyorum. Feridun Kandemir'in erken târihli bir kitabı, bu polemiği kamuoyuna hatırlatan ilk metin olarak kabûl edilebilir. Feridun Kandemir, *Karabekir'in Kitabı Niçin ve Nasıl Yakıldı?*, (Siyâsî Dargınlıklar), Ekicigil Târih Yayınları, No: 10, Cild: 5, İstanbul, 1955.

11 Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikâst*, s. 79.

12 Kâzım Karabekir, *Ankara'da Savaş Rüzgârları*, (İkinci Dünyâ Savaşı'nda CHP Grup Tartışmaları), Emre Yayınları, İstanbul, 1997, s. 397. Ayrıca bkz. Cemil Koçak, “İkinci Dünyâ Savaşı'nda Kâzım Karabekir'in CHP Meclis Grubu Konuşmaları”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 17, (Mayıs 1995), s. 62-64.

Elde örnek kalmaması ve vesikaların orijinallerine de el konulabilmesi amacı ile, Haziran ayının ilk günlerinde, Karabekir'in Erenköy'deki köşkü de aranacaktır. Evde bulunan bütün evrâka el konulmuştur. Kandemir, anılarından, köşkün resmî güvenlik güçlerince arandığını belirtmektedir. Arama ve el koyma işlemleri, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün gözetiminde olmuştur.

Kandemir'in verdiği bilgilere göre; Karabekir'in köşkü 4 Haziran sabahı aranırken, bir/iki gün sonra Karabekir'in Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası döneminde siyâsî yoldaşı ve yine 1926 yılındaki İzmir suikastı dâvâsında Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde de kader yoldaşı Ali Fuat Cebesoy, 5 Haziran'da özel bir dâvet ile çağrıldığı Ankara'da, Cumhurbaşkanı Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü ile görüşüyordu.

Tarihlerin bu denli denk gelmesi mânidardır. Cebesoy'a yeniden birlikte çalışmak dileğiyle bağımsız milletvekilliği önerildiğine bakılırsa, Karabekir ile Cebesoy arasındaki ilişki bir miktar inceltilmeye çalışılıyor izlenimini edinmek de mümkündür. Nitekim Cebesoy, 10 Haziran'da Konya bağımsız milletvekili olacaktır.¹³

13 Feridun Kandemir, *Kâzım Karabekir'in Yakılan Hâtirâları Meselesinin İçyüzü*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1964, s. 14-118. Kandemir, Millî Mücadele yıllarında basın, propaganda ve özellikle de istihbârat alanlarında Karabekir'in komutasında çalışmıştı. Tanışıklıkları ve yakınlıkları buradan kaynaklanmaktadır. Kandemir, *age*, s. 8.

Karabekir'in kızı Hayat Karabekir Feyzioğlu da köşkün aranışı öyküsünü anlatıyor. Ama bu târihte kendisi henüz çok küçük yaştadır. Kendisinin anlattıkları ne

İleride göreceğimiz gibi, Karabekir, anılarında, en azından bu dönemde, Ali Fuat Cebesoy ile ilişkilerinin -belki de tahmin edileceğinin aksine- pek de yakın olmadığını yazmaktadır. Bu ifâde, Kâzım Karabekir ile Ali Fuat Cebesoy'un siyâsî anlamda bir bütünlük taşımadıklarını ve yönetimin de onları ayrı ayrı ve farklı değerlendiğini göstermektedir. Nitekim, yine ileride göreceğimiz gibi, gelişmeler de, bu değerlendirmeyi haklı çıkaracaktır.

Kandemir, anılarında, hâtırâta el konulma ve imhâ işleminin bir “gizli komite” işi olduğunu ileri sürüyor. Komite üyeleri olarak da, Ali Çetinkaya ile Kılıç Ali'nin ve Recep Zühtü'nün isimlerini veriyor. Bu isimlere CHP'nin “İstanbul merkezi memurları”nın da adlarını ilâve ediyor. Ancak İstanbul Emniyet Müdürü Fehmi Vural'ın da bu süreçte önemli bir rolü olduğu anılardan anlaşılıyor.

Kandemir'in öyküsü, esas olarak “gizli komite”yi suçlamaktadır. Anılarda hükûmet kanadının bu sürecin dışında kaldığı özellikle belirtiliyor. Anlaşıldığı kadarı ile İnönü'nün ve hükûmetinin doğrudan doğruya bu süreçle bir ilişkisi/ilgisi bulunmuyordu. Fakat Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın “gizli komite” ile yakın ilişkisi vardı.¹⁴

ölçüde hâfızâsında kalanlardır, ne ölçüde daha sonra kendisine anlatılanlardır, bunu tâyin etmek güçtür. Bkz. *Kâzım Karabekir Anlatıyor*, (Yayına Hazırlayan: Uğur Mumcu), Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 152-153. Ayrıca bkz. Fâruk Özerengin, “Takdim”/Karabekir, *age*, s. 7-8.

Karabekir, aynı gün, Başbakan İsmet İnönü'ye çektiği bir protesto telgrafında, köşkünün üçüncü kez arandığını bildiriyordu. Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikâst*, s. 111. Demek ki, köşkün aranması mütad idi.

Karabekir'in bu sırada polis gözetimi altında olduğuna ve Mayıs ayı ortalarında kaleme alınan bir polis raporuna göre de; Karabekir'in, mektuplarının gazetede yayınlanmaya başlamasından sonra, hiç köşkünün dışına çıkmadığı; bununla berâber, 16 Mayıs'ta *Cumhuriyet*, *Vakit* ve *Milliyet* gazetesi muhabirleriyle köşkünde görüştüğü anlaşılmaktadır. Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikâst*, s. 249. Bu konuya ileride yeniden değineceğim.

Unutulmasın ki, bu kitapta da görüleceği üzere; Karabekir aleyhine basın kampanyasının son yazıları, 23 Mayıs târihliydi. Bu târihten sonra kampanya âniden kesilivermişti. Yâni, kampanyanın sonlanmasından yaklaşık on gün kadar sonra Karabekir'in köşkü aranacaktır.

Hatırlamalıyız ki; *Atatürk'ün Nöbet Defteri (1931-1938'e göre)*; Ali Fuat Cebesoy, 6, 8, 11 ve 12 Haziran târihlerinde Atatürk'le görüşmüştü.

14 Kandemir, *Bir Düello ve Bir Suikâst*, s. 90-107.

Bu kitapta, Karabekir'in günlüğünden ve anılarından yararlanarak; yer yer gelişmeler karşısındaki tutum ve görüşlerini de ekleyeceğim...

Kâzım Karabekir'in günlüğünden:

25 Mart 1943-Perşembe: Mareşal [Fevzi Çakmak]'ı makâmında ziyâret ettim. [...] Benim kitapların basıldığını dâmâdi Burhan Câhit [Morkaya] [Burhan Toprak?] haber vermiş... O da kitap bastırıyormuş, görmüş, almak istemiş... Tembihim üzerine vermemişler... Nedime Hanım vâsitasıyla Fevzi Çakmak'a âid satırların çıkarılmasını ricâ etmişti. Ben de çıkarmıştım.

Kandemir, anılarında, hâtîrâtın basıldığı Sinan Matbaası sâhibi Sinan Omur'un ağzından, 1933 yılında basılan anıların öyküsünü de anlatmaktadır. Sinan Omur'un anlattığı öyküye göre, Kandemir'in anılarında belirtilenin aksine ve benim hipotezime daha uygun bir şekilde, aslında anılar, *Milliyet* gazetesindeki polemik sürerken basılmıştır.

Kandemir, anılarında, Sinan Omur'un ağzından, şöyle yazmaktadır:

Tam onuncu formayı bastığım bir zamanda, polemğin sona erdiği sırada, yâni Kandemir'in anılarında belirtildiğine göre, 15/18 Mayıs'ta; buna karşılık, Omur'un yazdığına göre, anıların basımının onuncu forması sırasında...] *Milliyet* gazetesinde Paşa Hazretleri'nin neşrettiği İstiklâl Harbi'ne âid vesikalardan bâzılarının, hâricî siyâsetimize dokunduğundan, neşredemeyeceklerini okuyunca, vesikanın hangi vesika olduğunu öğrenmek istedim...

Paşa Hazretleri'nden öğrenmek mümkün olamayınca; "paşa tarassut hâlinde bulunduğundan, ben temâs edemiyordum, vâsıta ile muhabere ediyorduk", o zaman *Milliyet* gazetesinde çalışan Nizâmettin Nazif Beyefendi'ye bu vesikanın neye dâir olduğunu öğrenivermesini ricâ etmiştim... Muhterem dostumun bunu anlamak üzere yaptığı soruşturmasıyla, gazetenin sâhibi Siirt mebusu merhum Mahmut [Soydan] Beyefendi'nin Ankara'ya gitmesi bir oldu. Bu sûretle de öğrenmek mümkün olmadı. Vesikaları daha iyi gözden geçirerek basmaya devâm ettim. Piyasaya çıkaracağım gün *İkdam* gazetesi idâre müdürü Ali Gümüş Bey, bana gelerek, "Sen bir kitap basıyormuşsun... Bunun hakkında seninle bir zat görüşmek istiyor." dedi. Ben de, "Gizli kapaklı bir şey yapmıyorum, kim isterse, görüşebilirim," diye cevap verdim.

Omur da, tıpkı Kandemir'in anılarında belirtildiği gibi, Ali Çetinkaya ve Kılıç Ali ile görüştüğünü ve kendisinden basılan formaların tesliminin istendiğini anlatmaktadır. Formalara matbaada el konulacaktır. Omur, öyküsünün sonunda da şöyle demektedir:

Fevzi [Çakmak] Paşa'nın anlattığına göre; Burhan Câhit [Morkaya] [Burhan Toprak?], bu kitabın basıldığını Maarif Vekâleti ile iki makâma [Başvekâlet ve Dâhiliye [Vekâleti] olacak) yazmış... M[ustafa] Kemâl, Kâzım Özalp'in düğününde, herkesin içinde, Burhan Câhit [Morkala] ya [Burhan Toprak?] demiş; "Seni mahv da ederim, ihyâ da... Doğru şöyle bakalım... [Kâzım] Karabekir'in kitaplarının basıldığını kimlere haber verdin?" O da; "Efendim, Maarif Vekâleti'ne ve diğer iki makâma..."

"Peki, Fevzi [Çakmak] Paşa'dan [Kâzım] Karabekir'e kim haber götürdü?" diye sıkıştırdı; karısı [Mareşal [Fevzi Çakmak]'ın ölen kızı] vaziyeti kurtarmak için; "Paşam, fenâ hastalandım; kocama müsaade edin, beni götürsün" deyip; M[ustafa] Kemâl de "peki" diyerek, işi burada kesiyor.

Sonra kitabı Fevzi [Çakmak] Paşa'ya da okutmuş... Fevzi [Çakmak] Paşa ile benim aramdaki mutavassıtlık rolünü yapanı aramış... Burhan Toprak'ı da çok sıkıştırmış... Fevzi [Çakmak] Paşa, "İsmet [İnönü] Paşa mıydı?" diye sordu. Dedim; "Nedime Hanım idi." İsmet [İnönü] ile suikastı haber aldıktan sonra görüştüm. Kâzım Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, [Cild: 2], YKY, İstanbul, 2009, s. 1319.

Muhterem okuyucularım, bu târihî hâdisenin tam tafsîlâtı böyle birkaç sahifeye sığmaz... Bu vak'anın çok enteresan taraflarını inşallah bir gün büyük bir eser hâlinde takdim edeceğimi vadediyorum.

Omur'un bu vaadinin yerine getirildiğine rastlamadım. Bu arada belirtmeliyim ki, Fâruk Özerengin de, Karabekir'in anılarına yazdığı takdim yazısında, anıların daha önce yazıldığı ve hazır olduğu şeklindeki hipotezimi destekliyor. Ona göre, Karabekir'in son yanıtı ve belgeleri gazetede yayınlanmayınca, kitabını bastırmaya "başlar." Ancak son iki forma daha baskıya verilmeden basılan nüshalara el konulur.¹⁵

Öyküyü Kâzım Karabekir'in anılarından daha geniş bir şekilde okumak mümkün olduğu gibi, bu öyküde Kandemir'in anlattıkları ile farklı noktalara da rast gelmek söz konusudur. Karabekir de, polemik sırasında anılarını bastırmaya karar verdiğini söylüyor. Bu polemikte Câfer Tayyar Eğilmez kendisinin yegâne yardımcısı olmuştur. Karabekir'in ifâdesi de, anıların yazımına ilişkin hipotemizi destekliyor. Anılar daha önce yazılmıştı.

Bu sırada, anıların sâdece basımına karar verilmişti. Basım, son formaya kadar sürmüştü. Baskı, 28 Mayıs'ta sona ermişti. Üç bin adet basılan eseri, Câfer Tayyar Eğilmez teslim almaya gitmişti. Eserin iki cild olarak yayını plânlanmıştı. Basımı biten yalnızca ilk cild idi. İkinci cild ise, hiçbir zaman basılamayacaktır.

Karabekir, baskının sona ermekte olduğu sırada, basılan nüshalara el konulmasından çok kısa bir süre önce, Sinan Omur'dan, Omur'un tehdit edildiğini öğrenir. Karabekir, bunun üzerine, Başbakan İsmet İnönü'ye, Meclis Başkanlığı'na, İstanbul Savcılığı'na ve hattâ Sinan Matbaası sâhibi Sinan Omur'a durumu anlatan birer yazı yazar. Bu aşamadan itibâren Karabekir'in resmî yazışma süreci başlar. Karabekir, anılarında, bütün bu yazışmaların birer sûretini veriyor.¹⁶

Son zamanlarda köşkteki polis gözetimi yoğunlaştırılmıştır. Nihâyet 4 Haziran sabahı köşk aranır. Köşkün aranması sırasında Câfer Tayyar Eğilmez de, köşkte misâfir kalmaktadır. Onun ve Karabekir'in yakınlarının da evleri aranacaktır. Aramadan sonra Karabekir, resmî makamlara durumu anlatan yazılar yazar. Bu yazıların da sûretleri Karabekir'in anılarında bulunmaktadır. Karabekir, Feridun Kandemir'in kendisine yardımcı olduğunu belirtmekle birlikte; polisin onu "hafiyelik" amacı ile kullanmaya çalıştığını da imâ etmektedir.

15 Fâruk Özerengin, "Takdim"/Karabekir, *age*, s. 7.

16 Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikast*.

Karabekir, bâzı konularda Kandemir'den daha farklı düşünmektedir. O, olaydan doğrudan doğruya Cumhurbaşkanını Atatürk'ü sorumlu tutma eğilimindedir. Olayın tertipçileri olarak Karabekir de aynı isimleri veriyor. Fakat "Gâzi'nin gizli pençesi" adını verdiği bu grubun, tâlimatlarını Çankaya'dan aldığı kanısındadır. Karabekir, İnönü ve hükûmetinin büyük bir kısmını olaydan habersiz olarak görmektedir.

Nitekim, anılarının bir başka yerinde de, şöyle yazmaktadır:

İsmet Paşa ile yazışmıştık... Samimiyetten bahsediyordu; fakat tedhiş siyâseti hâlâ devâm ediyordu. Çünkü, İstanbul vâlisi ve emniyet müdürü, hem İsmet'in başvekil olduğu hükûmetin hem de kızıl pençenin emrinde idiler. Kızıl pençe düzeninde İsmet yoktu. Buna doğruca Gâzi emir verir, Meclis reisi, Kılıç Ali gibi en mûtemetleri vâsıtasıyla hükûmet mekanizması gizli oyunlara başlardı.¹⁷

Karabekir, anılarında, bu aşamada gerçekleşen resmî yazışmaların sûretlerine de yer veriyor. Bu yazışmalar üzerine, el konulmuş olan evrâkının ancak küçük bir kısmı, 16 Temmuz'da Karabekir'e iade edilecektir. Evrâkın Genelkurmay Başkanlığı ile Dışişleri Bakanlığı tarafından incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.¹⁸

Ali Fuat Cebesoy da, anılarında, öyküyü benzer şekilde anlatmaktadır. Cebesoy, Cumhurbaşkanını ile görüşme târihini 6/7 Haziran gecesi olarak vermektedir ki, bu târih Kandemir'in anılarındaki târih ile tamı tamına uyuşmaktadır:

Emekliye ayrıldığımdan tam altı yıl sonra, Gâzi, bu nâçiz arkadaşını gene unutmamış ve beni Ankara'ya dâvet etmişti. Gâzi ile hasta bulunan Başvekil İsmet Paşa'nın teklifleri üzerine, Haydar Bey'den açılan Konya müstakil mebusluğuna namzetliğimi koymuştum. 1933 yılının 6/7 Haziran gecesi, sofrasında bâzı dâvetlilerin de hazır bulunduğu bir sırada, Gâzi, Cumhurreisliği Başkâtibi Rüşen Eşref [Ünaydın] Bey'i yanına çağırarak, ona, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Konya'dan müstakil mebusluğumu tervec eden şu beyannâmeyi yazdırmıştı. (...)

17 Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikâst*, s. 169-170. Ayrıca bkz. s. 181.

Karabekir'in bu görüşleri ve değerlendirmeleri, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)* kitabımda ortaya koyduğum siyâsî atmosfere de uygun düşüyor. Atatürk'ün kendisine şahsen bağlı olmasına özen gösterdiği kişileri dışarıdan bakan olarak ataması, aynı şekilde belirli görevlere kendi uygun gördüğü ve şahsen güvendiği kişileri yerleştirmesi, İnönü'nün bu konudaki rahatsızlıkları, eleştirileri ve nihâyet tepkileri, dönemin genel atmosferine aykırı değildir. Nitekim "Gizli Pençe" olarak nitelendirilen isimler ile Atatürk'ün son günlerinde İnönü'ye karşı siyâsî tutum alacak olan ve Atatürk'e doğrudan bağlı kişiler örtüşmektedir. Bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, [Cild: 1], İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 23-228 ve [Cild: 2], s. 13-139.

18 Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikâst*, s. 79-152.

Aynı gece Rüşen Eşref [Ünaydın] Bey, bu beyannâmeyi Gâzi'nin emriyle İsmet Paşa'nın köşküne götürmüş ve ona Cumhuriyet Halk Partisi Umûmî Reis vekili nâmına imzâ ettirmişti. Gâzi ile İsmet Paşa'nın bu yüksek takdir ve kadirşinaslıkları, emekliye ayrılırken mâruz kaldığım haksızlığı bana unutturmuştu. Cumhuriyet Halk Partisi Umûmî Kâtibi Recep [Peker] Bey de, parti teşkilâtına aynı meâlde bir tâmin göndermişti. Garibi şurası ki, sicillerimiz tanzim ve emekliye ayrıldığımız sırada bu zat [Recep Peker], Millî Müdâfaa Vekili bulunuyordu.¹⁹

Kâzım Karabekir'in Hâtırâtının Farklı ve Değişik Baskıları Üzerine Notlar

Burada kısaca belirtmek isterim ki, Kâzım Karabekir'in bugün piyasada satılan *İstiklâl Harbimiz* adlı devâsa boyutlu anıları (Merk Yayıncılık, İstanbul, 1988 ve yeni baskıları: Emre Yayınları, İstanbul, 1995 ve nihâyet son baskısı: Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008) ile 1933 yılında basılan anıları, aynı ya da benzer değildir.

1933 yılında basılan, fakat imhâ edilen anıların, benim elimde bulunan ve görebildiğim en eski basımı/yayını 1951 târihlidir. Bu baskı ve yayın, öyle görünüyor ki, 1933 yılında basılan, ama yayınlanamayan anıların aynısıdır. Çünkü, elimde bulunan aynı târihli, fakat iki farklı basımda da, sâdece 1951 târihi yer almamış; ama aksine, 1933/1951 târih(ler)i birlikte yan yana yer almıştır. Bu da, 1951 yılında basılan ve yayınlanan anıların, 1933 yılında basılan orijinalinin aynısı olduğu izlenimini yaratmaktadır.

1951 yılında, 1933 yılında orijinal anıların basıldığı aynı matbaada -Sinan Matbaası'nda- ve iki farklı edisyon hâlinde basılan/yayınlanan "ikinci nesil" anıların başına neler geldiği konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastgelmedim. Anıların özellikle 1951 yılında yeniden basılmış ve yayınlanmış olması, Demokrat Parti iktidârının getirdiği yeni siyâsî atmosferden kaynaklanmış olmalıdır. Bu da son derece mâkûl görünüyor. Anıların bu basımı da toplatıldı mı, yoksa serbestçe satılabildi mi; bilmiyorum...

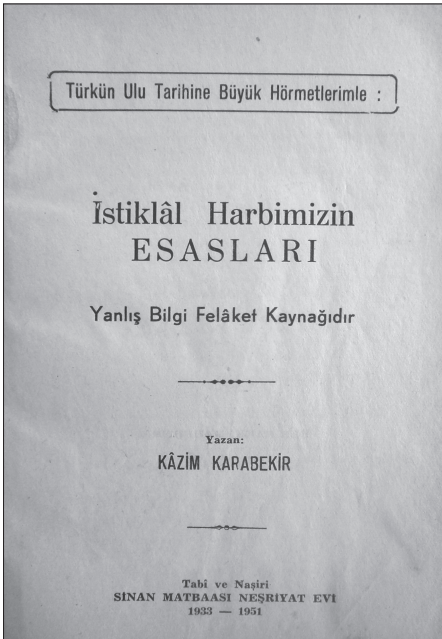
İlginç olan nokta, Karabekir'in anılarını, Atatürk'ün ölümünden sonra, İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde, hattâ CHP milletvekili ve TBMM

19 Ali Fuat Cebesoy, *Siyâsî Hâtîrâlar*, (2. Kısım), İstanbul, 1960, s. 225-226 (Anıların yeni basımı için bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Siyâsî Hâtîrâlar*, (Lozan'dan Cumhuriyet'e), (Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu), (2. Cild), Temel Yayınları, İstanbul, 2002). Ali Fuat Cebesoy'un anılarında sözünü ettiği şekilde, 1924 yılında, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra, kendisinin, Kâzım Karabekir'in ve Câfer Tayyar Eğilmez'in siyâsî durumları hakkında Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın Millî Savunma Bakanlığı'na ilettiği yazı ile ilgili olarak bkz. Fahri Çoker, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem ve Sonrasında Asker-Siyâset İlişkisi", *Birinci Meclis*, (Editör: Cemil Koçak), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 103-105.

Başkanı olduktan sonra dahi serbestçe yayınlatabilecektir. Bunu da dönemin özellikleri ile açıklamak gerekir.²⁰ Anılar, Karabekir'in ölümüne kadar (1948) ve daha sonraki yıllarda hiç yayınlan(a)mamıştır.

Bu aşamada, 1933/1951 yılında yapılmış/yayınlanmış olan baskıya dikkat çekmek istiyorum. Çünkü, yine ilginç bir durum söz konusudur. Aynı

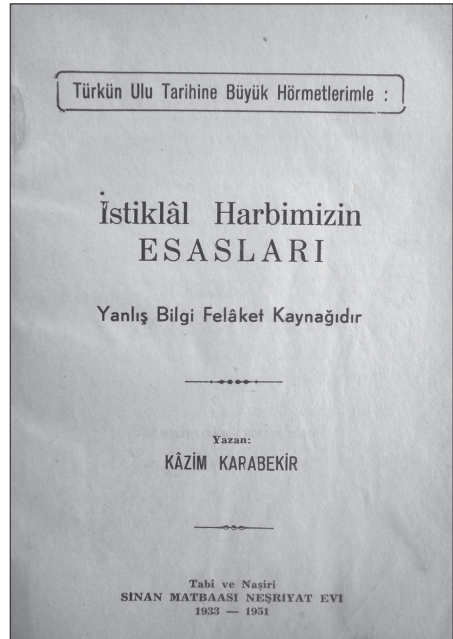
târîhte (?), aynı matbaada basılan anıların, iki farklı baskısı vardır. Elimde her iki baskı da mevcut... Bir kere; iki baskının da içeriği aynı olmakla birlikte, ön ve arka kapakları tamâmen değişiktir. Birinin ön kapağında; Karabekir'in el çizimi, üniformalı, fakat kendisinin sâdece baş kısmını gösteren bir resmi yer alıyor. Kapak, amatörce ve acemicedir. Arka kapakta ise, *Şark Fâtihî Ebü'k Serdar Kâzım Karabekir Paşa'nın Yazdığı ve Toplatılıp Yakılan İstiklâl Harbi'nin Esasları* kitabının reklâmı

²⁰ Bu konuda bkz. Koçak, *age*, [Cild: 2], s. 41-52 ve *Kâzım Karabekir Anlatıyor*, s. 161-168.

yapılmaktadır. Bu baskı, daha büyük puntolarla dizilmiştir. Her ne kadar kitabın kapağında *İstiklâl Harbi'nin Esasları* denilmiŖse de; iç kapakta kitabın ismi, bu kez *İstiklâl Harbimizin Esasları* olarak yer almıŖtır.

Diğerk yandan, anıların aynı târihli (?) farklı/ikinci baskısı ise, Ŗeklen değıiktir. Öncelikle; daha küçük punto ile dizilmiştir. Bu da kitabın iki farklı Ŗekilde ve dolayısıyla da iki kere, ayrı ayrı dizildiğini göstermektedir. Farklı/ikinci baskının ön kapağı değıiktir ve bu sefer kapakta; Kâzım Karabekir'in muhtemelen yaşamının son günlerinde çekilmiŖ bir fotoğrafı yer almaktadır. Fotoğraf renklidir ve Karabekir'i yine muhtemelen köŖkünün alıŖma odasında/alıŖma masasında ve ardında eski yazı "Türk Yılmaz" tablo yazısı altında ve yine ardında eski târihli ve eski yazı bir Türkiye haritası önünde resmetmektedir. Karabekir, sivil giyimlidir. Kitabın arka kapağında; Karabekir'in bir baŖka fotoğrafı yer almaktadır.

Bu kez fotoğraf daha eski târihlidir ve Karabekir'in at üzerinde çekilmiş üni-formalı bir resmidir. Bu baskıda bir de hatâ-sevap cetveli vardır.

Birbirinden farklı olan bu iki baskı-nın satış fiyatları da farklıdır. Sözünü ettiğim ilk baskı, 6 lira iken; diğeri, farklı / ikinci baskı, sâdece 2 liradır. Bu da baskıların farklı târihlerde satışa sunulduğunu gösteriyor olabilir. 2 liralık baskı, daha erken bir târihte -belki de 1951'de-; 6 liralık ikinci / farklı baskı ise, daha geç bir târihte yayınlanmış olmalıdır. Ne kadar geç olduğuna satış fiyatı farkına bakılarak belki yaklaşık bir târih verilebilir.

Sözünü ettiğim ilk baskı, yâni büyük puntolu olanı, toplam 208 sayfa / 13 formadır. Diğeri ise, 192 sayfa / 12 formadır. Bu durumda, anılarda anlatılanlara göre, 12 formalık baskı, muhtemelen orijinal anıların formatında basılmış olmalıdır. Nitekim, bu baskının satış fiyatı 2 liradır ve 1951 yılındaki ilk baskı olduğu kesindir.²¹

Son olarak, 1933 târihli orijinal anıların, ama daha yeni târihli olan bir başka baskısından / yayınından daha söz etmek istiyorum: *İstiklâl Harbinin Esasları... Kâzım Karabekir Paşanın Hâtırâtı*, (Araştırmacı Yazar: Nihat Uzcan), Basın Kitabevi, Yelken Matbaası, İstanbul, 1981. Ancak belirtmeliyim ki; bu baskıda yayınlanan son vesika, yarım sayfa olarak tamâmen eksiktir.

Bu arada; elimde bulunan ve sözünü ettiğim 1933 târihli orijinal anıların bu üç farklı baskısının ayrıntılı bir karşılaştırmasını da yapmak gerekir. Diğer yandan, Karabekir'in bugün piyasada bulunan ve satılmakta olan boyutça *Nutuk* ile kıyaslanabilir²² devâsa hâtırâtı, ancak 1960 yılının Temmuz ayında, yâni 27 Mayıs ihtilâlinin hemen ertesinde yayınlanabilecektir. Muhtemelen yayının yine Demokrat Parti iktidârı dönemine denk gelmesi arzu edilmişti.

21 Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimizin Esasları*, (Yanlış Bilgi Felâket Kaynağıdır), Tabî ve Nâşiri: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, (Ankara Caddesi Vilâyet Karşısı Gümüşâneli Sokak No: 5), İstanbul, 1933/1951 ve Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimizin Esasları*, (Yanlış Bilgi Felâket Kaynağıdır), Tabî ve Nâşiri: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul, 1933/1951.

22 Karabekir'in *Nutuk* eleştirisi için önemli bir kaynak daha vardır: Kâzım Karabekir, *Nutuk ve Karabekir'den Cevaplar*, (12 cild), (Yayına Hazırlayan: Fâruk Özerengin), Emre Yayınları, İstanbul, 1997.

Aradaki bu küçük târîh farkı, beklenmeyen bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Anıların bu son ve kapsamlı versiyonunun bu dönemde serbestçe satılabileceği düşünülmüş olmalıdır.

Nitekim, anıların yayıncısı Tahsin Demiray'ın anılarında bu değerlendirilmeyi doğrulayacak satırlara rastlamak mümkündür:

16 Nisan 1959'da merhum Karabekir Paşa'nın vârisleri ile Türkiye Yayınevi arasında akdolan bir mukâvele ile başlar ve eser, Haziran 1959'da baskıya verilir. Bu büyük eserin baskı işi, tamam bir yılda tamamlanır ve 18 Temmuz 1960'da satışa arz olunur. O târihte Millî Birlik Komitesi iktidarda bulunmaktadır. Esasen orduya ithâf edilmiş olan eser, bu iktidârın bütün uzuvlarına teker teker sunulmuştur. Mühim bir kısımdan nâzik bir cevap ve teşekkür mektupları da alınmıştır.

Öte yandan ise, Ankara'nın yeni çıkmış, düşük tirajlı bir gazetesi, 1960 Ağustosunda aleyhte neşriyâta girişmiş, fakat bir hafta sonra tirajında umduğu müsbet farkı göremeyince de susmuş ve kitabın toplatılması, satıştan kaldırılması için girişilen kampanya sona ermiştir. Aradan beş ay gibi uzunca bir zaman geçer. Kitabın normal satışı, 6 Ocak 1961'de Kurucu Meclis'in açılışına kadar devâm eder.

İdâre sivile, daha doğrusu kıdemli politikacılara geçerken, *İstiklâl Harbimiz* kitabı ve nâşiri aleyhinde de hareket başlar. O sıralarda, 13 Ocak 1961, partilerin kurulması müsaadesi çıkar. 15 Ocak pazar günü gazetelerde kurulacak bir partiden ve kurucuları arasında adımızdan bahs olunur. 16 ve 17 günleri bu yayınlar devâm eder. Bu arada *İstiklâl Harbimiz* kitabı aleyhinde tâkibat başlamış ve eser, 24 Ocak 1961'de satıştan men olunmuştur. (...) Mahkeme, benim 15 Ekim 1961 seçimlerinde İstanbul'dan milletvekili seçilmem üzerine durdu. (...) Mahkeme 1965'ten sonra yeniden başladı.²³

Dâvâ, 6 Kasım 1968 târihinde sona erer. Dâvâ düşer ve hüküm, 14 Kasım 1968 târihinde temyiz edilmediğinden, kesinleşir. Bu kitabın içinde yer alan reklâmdan anlaşıldığı kadarı ile anılar, 1969 yılında yeniden basılarak ya-

23 Tahsin Demiray, *İstiklâl Harbimizin Müdâfaası*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1969. Dâvânın öyküsü, iddiânâme, bilirkişi raporları, savunma ve son karar için de bkz. Demiray, *age*.

yınlanmıştır.²⁴ Ancak bu baskıdan elimde örnek bulunmuyor ve bu baskıyı hiç görmedim.

Târihî fona bir göz attıktan sonra, bu aşamada artık söz konusu mektuplaşmalara geçebiliriz...

Kâzım Karabekir'in 9 Ağustos 1933 Tarihli Mektubu

Kâzım Karabekir, Erenköy'den, 9 Ağustos 1933 târihinde, "Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne" yazdığı eski yazı [*Belge 1*'e bakınız: bu mektubun orijinali ilk kez burada yayınlanıyor]; fakat Başvekâlet Husûsî Kalem Müdürlüğü'nce yeni harflere çevrilmiş olan [*Belge 2*'ye bakınız: bu yazının orijinali ilk kez burada yayınlanıyor] mektubunda;²⁵ kendisine bir suikâst yapılacağını haber aldığını bildiriyordu. Karabekir'in aldığı habere göre, suikast bir Ermeni'ye yaptırılacak ya da eğer bu mümkün olamazsa, suikâstı yapan kişi "derhâl imhâ olunarak", bu kişinin bir Ermeni olduğu açıklanacaktı.²⁶

Karabekir, bu mektubu yazmasındaki nedenin, hayâtına kasd edecek bir suikâsttan endişe etmek olmadığını özellikle vurguluyordu. Onun endişesi, "bu suikâstın tahakkûku hâlinde, efkârı umûmîye[nin], fâili hakikileri bulmakta güçlük çekmeyecek ve aksi sedâlar[ın] vatanımız ve milletimize meşûm âkibetler[i] mukadder kılablecek" olmasıydı. Karabekir, mektubunda şu soruyu soruyordu:

Acaba bu suikâst işi, İstiklâl Harbi arkadaşlarının gene eskisi gibi samimi olacakları ve birlikte yürüyecekleri hakkında çıkan şâyîâlar üzerine, muhtemel bir birlik cephesini bozmak için mi tertip edilmiştir?

Bu noktada hatırlanması gerekir ki, Ali Fuat Cebesoy, Haziran ayında CHP listesinden bağımsız milletvekili olmuştu. Refet Bele ise, iki yıl sonra, 1935 yılında CHP listesinden milletvekili seçilecektir. Yine 1934 yılında

24 Demiray, *age*.

25 *BCA BMGMK* [Katalog Numarası: 030 10/45 290 41]. Mektup sûret olup, Başvekâlet Husûsî Kalem Müdürlüğü antettidir ve sayı konulmamıştır. Mektubun (bâzı çok küçük ve önemsiz farklılıklarla) yeni yazı ile sûreti için bkz. Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suikâst*, s. 155-156.

26 Bu türden bir suikast ihbârı yıllar önce yine olmuştu; Karabekir'in günlüğünde bunun izini bulmak mümkündür: "2 Temmuz 1923-Pazartesi: Ermeniler; İsmet [İnönü]'yü, beni, Rauf [Orbay] Bey'i öldürmeye karar vermişler... Ermeni komiteleri gelecekmış..." Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, [Cild: 2], s. 866.

Nitekim, Lozan'da da benzer bir suikast ihbârı söz konusu olmuştu: "11 Mayıs 1923-Cumâ: İsmet [İnönü] Paşa aleyhinde dahi bir suikâst tertip eden bir Ermeni teşkilâtından İsmet [İnönü] Paşa'yı haberdâr etmiş..." Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, [Cild: 2], s. 861.

Ve "22 Mayıs 1923-Salı: İsviçre'ye İsmet [İnönü] Paşa'ya suikast için Ermeni komitelerinin Kafkasyalı olduklarını yazıyor. Kafkasyalı kaydıyla, 'yerli Ermenilere mukâbelei bil misil yapılmasın' demek kurnazlığı var." Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, [Cild: 2], s. 861.